

ISSN: 1302-6879

**YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ**

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

HAKEMLİ DERGİDİR

YIL/YEAR : 2011 SAYI/NUMBER : 20 BAHAR /SPRING

SA'LEBE HADİSESİNE TAHLİLİ BİR YAKLAŞIM

Özet

Büyük bir sahabi ve Bedir ehlinden olmasına rağmen, büyük bir iftiraya uğradığı gündün beri Sa'lebe b. Hatib, araştırmadan yoksun mev'ize kitapları, vaiz ve hatiplerin dilinden düşmemektedir. Mutemed kabul edilen bazı müelliflerin eserlerinde bulunması, rivayetlerin araştırılmamasından ve geçmişleri taklitten kaynaklanmaktadır.

Bu makalemizde, olayın bütün varyantlarını naklederek ravilerini cerh ve ta'dil süzgecinden geçirecek ve olayın Sa'lebe b. Hatib ile alakasının olmadığını ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Sa'lebe, hadis, cerh, ta'dil, iftira.

An Analytical Approach To Sa'laba's Hadith Abstract

Although one of a great Sahabi and Badr fighters has suffered a great slander. Since then Sa'laba b. Khatib did not fall from the research lack sermon books and the language of the preacher. Existence of the event in the trusted adopted books is the cause of lack investigation and by imitation of past. In the article we will try explain all variants of the event and filter it through Carh and Ta'dil's books and determine the relevance of the event with Sa'laba b. Khatib

Key Words: Sa'laba, hadith, carh and ta'dil, slander

Giriş

Sahabe, insanlığın kurtuluş ölçü ve ilkelerini oluşturan Kur'ân-ı Kerim, ve Hz. Peygamber (s)'in sünnetini bize intikal ettiren beşerin-peygamberlerden sonra-en seçkin şahsiyetleridir. Allah'ın övgü ve senasına, Hz. Peygamber (s)'in takdir ve methine mazhar olmuş ve örnek olarak bizlere takdim edilmişlerdir.

Hız. Peygamber ve sahabe tarafından uygulanan, bütün beşerî inanç ve sistemlerin çarpık yönlerini tehdit eden İslam, doğuşundan bugüne, eleştiri ve saldırılara maruz kaldığı gibi, uydurma hadislerle de istismar edilerek tahrif edilmeye çalışılmıştır. İslam'ı tahrif için, Rasûlullah (s)'in istismar edilmesi doğaldır. Zira, "Hz. Peygamber'in, İslam camiasının en

yüksek otoritesi oluşu, aynı zamanda O'nun, İslam aleminin en çok istismar edilen şahsiyeti haline gelmesine müncer olmuştu"¹tur. Hz. Peygamber'den sonra en çok istismar edilen ve adlarına hadis uydurulan şahsiyetler sahabedir. Çünkü sahabe, Hz. Peygamber ile gelen nesiller arasındaki sağlıklı iletişimin en önemli köprüleri durumundadırlar. Bu köprülerin yıkılması, İslamî düşünce yapısını içten çökertmenin en önemli araçlarından biridir. Bunu yapmanın en kestirme yolu, sahabe adına uydurma haberleri üretmek, böylece sahabe güvenilirliğini; dolayısıyla onlar aracılığıyla gelen İslamî ilke ve naslarını çürütmek veya ortadan kaldırmaktır.

Sahabenin birer insan olduğu, hata, kusur, hatta bazı günahları işleyebileceği; bu hatalarının dile getirilebileceği doğaldır. Doğal olmayan, sahabeyi insanüstü göstermeye çalışmak, onların bu beşerî sürçmeleri dile dolamak ve ferdi kusurları genelleştirerek bütün sahabeye teşmil etmektir.

Hadis literatüründe sahabenin hayatı tahlil edilmiş, bilgi ve hizmet bazında katagorize edilerek değerlendirilmiştir. Hiç bir art niyet olmadan yapılan bu rasyonel değerlendirme genel kabul görmesine rağmen, uydurma kriterlerle sahabeyi ele almak ve onları hayalî ölçütlerle gündeme getirmek, formalist bir düşünceden öteye geçmemektedir.

Bu makalemizde, gerçektışı argümanlarla sahabilik karizması yıkılmaya çalışılanlardan biri olan Sa'lebe bin Hatıb'ı ele alacak ve asırlardır üzerine düşürülen haksız gölgeyi kaldırmaya ve ona yapılan ithamları cevaplandırmaya çalışacağız.

Sa'lebe'nin Kimliği

İbn Esîr, Sa'lebe b. Hatıb b. Amr b. Ubeyd b. Umeyye b. Zeyd el-Ensari el-Evsi² şeklinde vermektedir. İbn Hacer de, el-Evsi el-Ensari takdim-tehirinden başka aynısını vermektedir.³

İbn Esîr, Kelbi'den şu künyeyi nakletmektedir: Sa'lebe b. Hatıb b. Amr b. Ubeyd b. Umeyye b. Zeyd b. Malik b. Avf b. Amr b. Avf el-Ansari el-Evsi.⁴

İbn Sa'd ise şu künyeyi vermektedir: Sa'lebe b. Hatıb b. Amr b. Ubed b. Umeyye b. Zeyd. Annesi Umame bint's-Samit b. Halid b. Atıyye b. Hut b. Habîb b. Amr b. Avf'tır.

¹ Hatipoğlu, Mehmed S., *Siyasî, İctimaî Hadiseler*, yayınlanmamış tez. s. IV.

² İbn Esîr, İzzüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî (555-630), *Usdu'l-Gabe fi Ma'rifeti's-Sahabe*, thk. Kom., Daru's-Şuab,yrz, 1970, I. 283.

³ Askalanî, Ahmed b. Ali b. Hacer, *el-İsabe fi Ma'rifeti's-Sahabe*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, ty., I. 198.

⁴ İbn Esîr, *Usdu'l-Gabe*, I. 285.

Sa'lebe'nin doğum tarihini tesbit edemedik. Ölüm tarihi ile ilgili değişik görüşler vardır. İbn Esîr (İzzüddin Ebü'l-Hasan Ali b. Muh. el Cezerî, v. 630/1233), Hz. Osman'ın hilafeti döneminde öldüğünü söylerken, İbn Kelbî, Uhud gazvesinde şehid olduğunu söyler.⁵

Sa'lebe Olayı

Olayı veren kaynaklar, aşağı-yukarı aynı metni vermektedirler. Biz, olayı biraz daha detaylı ve derli-toplu alan İbn Esir'in Kasım Ebi Abdirrahman-Ebu Umame el-Bahilî'den tahdîs ettiği rivayeti alırken, İbn Cerîr et-Taberî (214/829-311/923)'nin beş varyantla rivayet ettiği nakli analiz ettik. İbn Esîr'in rivayeti şöyledir:

Sa'lebe b. Hatıb el-Ansarî Rasûlullah (s)'a gelerek, "Ya Rasûlullah, Allah'a dua et de bana biraz mal versin" dedi. Rasûlullah (s): "*Yazıklar olsun ya Sa'lebe! Şükcrünü ettiğın az mal, gücünün yetmediğı çok maldan daha hayırlıdır*" buyurdu. Bir süre sonra tekrar geldi, aynı dilekte bulundu. Rasûlullah (s): "*Ben senin için güzel bir örnek değil miyim? Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim, altın ve gümüşten dağların benimle yürümesini istesem, benimle yürür*" buyurdu. Sa'lebe, bir süre sonra tekrar geldi ve "Ya Rasûlullah, dua et de Allah bana biraz mal versin. Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, şâyet Allah bana mal verirse, her hak sahibine hakkını veririm" dedi. Rasûlullah (s): "*Allah'ım Sa'lebe'ye mal ver. Allah'ım Sa'lebe'ye mal ver*" buyurdu. Sa'lebe biraz koyun edindi. Koyunları kurt-böcekleri gibi çoğaldı. Sa'lebe, öğle ve ikinci namazlarını Rasûlullah (s) ile beraber, diğer namazlarını koyunlarıyla kılmaya başladı. Koyunları artıp çoğalıyordu. Sa'lebe yalnız cuma namazlarına gelmeye başladı. Koyunları artmaya devam ediyordu. Sa'lebe, cemaat ve cuma namazlarına da gelmemeye başladı. Cuma günleri olunca halk arasına çıkar ve olup bitenleri sorardı.

⁵ İbn Esîr, *Usdu'l-Gabe*, I. 285. İbn Sa'd da, Sa'lebe'nin Bedir savaşına katıldığını söylemektedir ki bu, orada şehid düştüğü tezini güçlendirmektedir. İbn Hişâm, Sîre, Ebu Muhammed Abdilmelik, *Sîretu İbn Hişâm, Sîre*, Mektebetu Dari't-Turas, Kahire, ty., II. 144. Sa'lebe'nin iki hanımı, altı oğlu ve bir kızı vardı. Çocuklarından Ubeydullah, Abdullah ve Umeyr, Benû Vâkîf'lı eşindedir. Rifâa, Abdurrahman, İyâd ve kızı Amîra ise Gatafân kabilesinden Lubâbe bt. Ukbe b. Beşîr adlı hanımındandır. (İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakatü'l-Kübra*, Daru Sadr, yy. ve ty., dirase ve thk. Ziyad Muhammed Mansur, Dâru Sâdir, Beyrut, yy., III, 460.)

Sa'lebe'nin kardeşi Hâris b. Hâtıb (7/628) Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarına katılmış, Hudeybiye'de bulunmuş, Hayber'de şehit olmuş büyük bir sahabîdir. *İbn Hişâm*, IV, 315; İbn Sa'd, *Tabakât*, II, 107; III, 461; Taberânî, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, thk. Hamdi Abdulmecid es-Selefi, el-Evkafu'l-Irakıyye, Irak. ty., II, 87, III, 276)

Rasûlullah (s) bir gün onu hatırladı ve "Sa'lebe ne yaptı?" diye sordu. "Ya Rasûlullah, Sa'lebe'nin koyunları vadiye sığmaz oldu" dediler. Rasûlullah (s): "Sa'lebe'ye yazıklar olsun. Sa'lebe'ye yazıklar olsun; Sa'lebe'ye yazıklar olsun" buyurdu. Allah, sadaka (zekât) âyetini indirdi.⁶ Rasûlullah (s), Benî Selîm'den bir, Benî Cüheyne'den de bir adam görevlendirerek nasıl zekât alacaklarını bildirerek şöyle buyurdu: "Sa'lebe ile Benî Selmî'den bir adama uğrayın ve zekâtlarını alın" buyurdu. Adamlar Sa'lebe'ye giderek durumu anlattılar ve Rasûlullah'ın mektubunu okudular. Sa'lebe, "Bu, cizyeden başka bir şey değildir; bu, cizyenin kardeşinden başka bir şey değildir. Gidip işinizi bitirdikten sonra bana uğrayın" dedi. Olanları duyan Benî Selmî'den olan adama gittiler. Selmî kabilesindeki adam, mallarının en iyilerini zekât için seçti, ayırdı ve onları karşılamağa çıktı. Görevliler bunu görünce, "Malının en iyilerini vermekle mükellef değilsin" dediler. Adam, "Bunları alınız, bunları vermekle mutlu oluyorum" dedi. Görevliler, diğer mükelleflere de uğrayıp zekât malını topladıktan sonra Sa'lebe'ye geldiler. Sa'lebe, "Bana talimâtnamenizi gösterin" dedi. Rasûlullah (s)'ın talimatını okuyunca, "Bu cizyeden başka bir şey değildir; bu cizyenin kardeşinden başka bir şey değildir. Gidin. Ben kararımı verince (gelirsiniz)" dedi. Döndüler. Onlar konuşmadan Rasûlullah (s), "Sa'lebe'ye yazıklar olsun" dedi ve Selmî'ye dua etti. Görevliler, Sa'lebe'nin durumunu anlattılar. Bunun üzerine Allah, "Onlardan kimi de Allah'a şöyle kesin söz (ahd) vermişti: 'Eğer (Allah) bize lütuf ve kereminden ihsan ederse, muhakkak zekâtını vereceğiz, gerçekten salihlerden olacağız. Ne zaman ki Allah, kereminden istediklerini verdi, cimrilik edip yüz çevirdiler. Zaten yan çizip duruyorlardı. Nihâyet Allah'a verdikleri sözü tutmadıkları ve yalan söylemeyi adet edindikleri için, Allah da bu işlerinin sonunu, kalplerinde kıyamet gününe kadar devam edecek bir nifaka çeviriverdi'"⁷ ayetlerini indirdi. Rasûlullah (s)'ın yanında Sa'lebe'nin akrabalarından biri hazır bulunuyordu. Sa'lebe'nin yanına gidip, "Yazıklar olsun sana Sa'lebe! Allah senin aleyhinde şöyle şöyle âyetler indirdi" dedi. Sa'lebe Rasûlullah'ın yanına gelerek zekâtını kabul etmesini istedi. Rasûlullah (s), "Allah beni zekâtını almaktan menetti" buyurdu. Sa'lebe üstünü başını yırtıyordu. Rasûlullah (s), "Bu senin yaptığınızdır. Sana söyledim beni dinlemedin" buyurdu. Rasûlullah (s) zekâtını kabul etmeyince Sa'lebe evine döndü. Vefat edinceye kadar Rasûlullah (s) ondan bir şey almadı.

⁶ "Sadakalar (zekâtlar), Allah tarafından bir farz olarak ancak şunlar içindir: Fakirler, miskinler, zekât toplayıcıları, kalpleri Müslümanlığa ısındırılmak isteyenler, mukâtepe köleler, borçlular, Allah yolundaki gaziler ve yolda kalmışlar. Allah Alîm'dir, Hakîm'dir." 9 Tevbe, 60.

⁷ Tevbe, 9/75-77.

Ebu Bekir (v. 13/634) halife olunca ona geldi ve "Rasûlullah (s)'ın yanındaki değerimi ve Ansâr arasındaki konumumu bilirsin. Zekâtımı kabul et" dedi. Ebu Bekir, "Rasûlullah (s)'ın kabul etmediğini ben nasıl kabul ederim" dedi ve vefat edinceye kadar ondan bir şey kabul etmedi.

Ömer (v. 23/644) halife olunca ona geldi ve "zekâtımı kabul et" dedi. Ömer, "Rasûlullah (s) ve Ebu Bekir senden almadı, ben nasıl alırım?" dedi ve vefat edinceye kadar ondan bir şey almadı.

Osman (v. 35/656) hilafete gelince ona gitti ve zekâtını almasını istedi. Osman, "Rasûlullah (s), Ebu Bekir ve Ömer'in kabul etmediği şeyi ben nasıl kabul ederim" dedi ve o da kabul etmedi. Sa'lebe Osman döneminde öldü."⁸

Hikayenin Yayılış Sebebi

Sa'lebe hikayesi, ilim erbabı ve İslamî kültüre vakıf çevrelerce yaygın şekilde bilinmekte ve konu bağlamında ilk anlatılan ve aktarılan kıssalar arasındadır. Bu derece yaygın olmasının nedenleri arasında şu faktörleri sıralamak mümkündür:

4. 1. Kur'ân-ı Kerim'de, "*Onlardan kimi de Allah'a şöyle kesin söz (ahd) vermişti: 'Eğer (Allah) bize lütuf ve kereminden ihsan ederse, muhakkak zekâtını vereceğiz, gerçekten salihlerden olacağız'*"⁹ âyetinin, Sa'lebe hikayesine uygun olması ve meşhur bazı tefsirlerin, hikayeyi bir muhaddis kritizminden geçirmeden formel olarak vermesi.

4. 2. Ğazalî (Ebu Hamid Muhammed, v. 505/1111)'nin İhya'sı gibi güvenilen ve çok okunan ahlakî eserlerin hikayeyi nakletmesi ve bu vesileyle dilden dile dolaşması.

4. 3. Vaiz ve hatiplerin, tahkik etmeden, geniş halk kitlelerini etkileme amacıyla va'z ve hutbelerinde hikayeyi dramatize ederek anlatmaları.

4. 4. Hikâyenin, Kur'ân'da Allah tarafından methedilen Hz. Peygamber (s)'in bir sahabisiyle ilişkilendirilmesi ve tipolojik sunulması.

4. 5. Hz. Peygamber (s)'in bir mucizesinin tezahürü olarak takdim edilmesi.

4. 6. Bu gibi ahlakî hikayelerin, terğib ve terhibte etkili bir imaj bırakması ve halk zihnine yerleşmesi.

4. 7. Hikaye mağduru **Sa'lebe bin Hatıb**'ın, hikaye kahramanı **Sa'lebe bin Ebi Hatıb**'la karıştırılması ve genelde ayırt edilmemesi.

Kıssayı Ele Alan Kaynaklar

⁸ İbn Esîr, *Usdu'l-Gabe*, I. 283-285. İbn Esîr, "Hâdiseyi üçü (İbn Mende, Ebu Nuaym ve İbn Abdî'l-Berr) de rivayet etmiştir" demektedir.

⁹ Tevbe, 9/75.

Sa'lebe hikayesi, tefsir, siyer, tabakat ve tarih gibi pek çok eserde nakledilmesi, kıssanın doğru olduğu anlamına gelmemektedir. Zira her ilim dalı olayları kendi kriterlerine göre ele almakta ve aktarmaktadır. İbn Cerir et-Taberî gibi ünlü münekkid, müfessir ve tarihçi şöyle demektedir:

“Bu kitabımı okuyan bilmelidir ki, buraya aldığım her şeyde dayanağım, bana aktarılan haberler ve ravilerine isnat ettiğim âsârdır (bilgilerdir).

Bu kitabıma aldıklarımında, okuyucunun sağlam olduğuna bir delil bulamayan, gerçek olduğuna bir anlam veremediğinden dolayı hoşlanmayan, dinleyicinin geçmişlere ait çirkin bir şey bulan bilsin ki bu, tarafımızdan uydurulmamıştır, bazıları tarafından bize nakledilmiştir. Biz sadece, bize aktarıldığı gibi aktarmış bulunuyoruz.”¹⁰

Bu bağlamda, müellifi her ne kadar sıkı ve meşhur da olsa, eserine aldığı her haberi doğru kabul ve nakletmek, ilmî kıstaslara uymamaktadır. Özellikle, hadis usûlünün ince ve hassas kriterlerine sahip hadis ehlinin, haberleri bu kriterlerle ele alması zorunludur. Nitekim bu kıstaslara sahip hiçbir hadis kaynağı Sa'lebe b. Hatüb olayını nakletmemiştir. Zira bu kıstaslarla değerlendirildiğinde, bilimsel kriterlere uymadığı, doğruluk (sihhat) şartlarını taşımadığı görülmektedir.

Doğru olmayan bir haberi nakletmek caiz değildir. Hz. Peygamber (s)'in, ‘*Bir ayet de olsa, benden (duyduğunuzu) tebliğ ediniz. İsrailoğullarından bahsetmenizin sakıncası yoktur. Bilerek adıma yalan söyleyen ise, cehennemde yerini hazırlasın*’¹¹ hadisini İbn Esir şöyle yorumlamaktadır:

‘İsrailden ne kadar söz ederseniz, anlattıklarınızdan daha fazla yapmışlardır. Dolayısıyla anlattıklarınızın sakıncası yoktur ve günaha girmezsiniz. Ancak bu, Beni İsrail haberleriyle ilgili yalanın mübah, yalan haberlerini nakledenin günahkâr olmadığı anlamında değildir. Anlamı şudur: Aradaki zamanın uzunluğu nedeniyle, isnadı gerçekleştirmek zor olduğundan, bildirmek anlamında onlardan söz etmek mübahtır.’¹²

Şunu da ifade etmekte yarar buluyoruz: Özellikle birinci kaynak gösterdiğimiz Taberî’de rivayet edilen beş varyantından, Sa'lebe b. Hatüb

¹⁰ Taberî, İbn Cerir, *Tarihu'r-Rüsül ve'l-Mülûk*, thk. M. Ebu'l-Fadl İbrahim, Daru'l-Maarifi's-Saniye, Mısır, ty., I. 185; İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, thk. Ahmed Abdülvahhab Fetih, Daru'l-Hadîs, Kahire 1414/1994, I. 114.

¹¹ Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buhârî*, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, İstanbul, ty., 60/Enbiya 50; Tirmizi, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sûre, *el-Câmiu's-Sahîh vehüve Sünenü't-Tirmizi*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1408/1988, 42/İlim, r. 2671.

¹² İbn Esîr, Mübarek b. Muhammed, *Camîu'l-Usûl fî Ehadisi'r-Resûl*, el-Mektebetu't-Ticariyye, 1403/1983, VIII. 19, r. 5850.

ile alakası olmasa da kıssanın aslının gerçek olduğu anlaşılmaktadır. Bazı raviler tarafından Sa'lebe b. Ebi Hatıb'la karıştırılmış ve 'ebu' atılarak haksız yere Sa'lebe b. Hatıb'a mal edilmiş ve onun adıyla özdeşleştirilerek nakledilmiştir.

Dikkat çekici bir nokta da, Taberî'deki üçüncü varyantın ravilerinden birinin İbn İshak olmasına rağmen kıssayı Sire'sine almamış ve ona temas dahi etmemiş olmasıdır. İbn Hişam da, pek çok yerde Sa'lebe b. Hatıb'ı değişik şekilde değerlendirirken bu kıssayı ne İbn İshak'tan nakletmiş, ne de kendisi Sire'sine almıştır. Ancak İbn İshak, ravilerinden biri olduğuna göre, Sire'sinden elimize ulaşmayan bölümlerine almış olabilir.

Kıssa, tarih kıstaslarıyla pek çok kaynağımızda yerini almış ve nesilden nesile aktarılmıştır. Bu kaynakları şu şekilde kategorize etmek mümkündür:

1. Kitaplarına hiç almayanlar (sahih ve müsned hadis kitapları).¹³

2. Bu kıssayı incelemeyen kitaplarına alanlar.

3. Kitaplarına alıp sadece Bedir ehlinden olduğunu söylemekle yetinenler.

İbn Hacer¹⁴; İbn Hazm¹⁵, Vakıdî¹⁶, İbn Esir;¹⁷ İbn Hibban¹⁸; İbn Sa'd¹⁹; İbn Abdi'l-Ber²⁰ gibi pek çok güvenilir kaynak Sa'lebe'yi Bedr'e katılanlardan saymaktadırlar.

4. Kıssa'dan söz edip batıl olduğunu söyleyenler. Beyhakî (v. 458/1066)²¹; İbn Hazm (v.384/994); İbn Abdi'l-Berr (v. 463/1071)²²; İbn Esir

¹³ Sadece Camiü's-Sağîr 'Şükürünü eda edebileceğin mal, şükürünü eda edemeyeceğin maldan daha hayırlıdır' hadis metnini almış ve herhangi bir yorumda bulunmamıştır. Bkz. Munavî, Abdurraûf, *Faydu'l-Kadîr Şerhu el-Câmi'is-Sağîr min Ehâdisi'l-Beşîrri'n-Nezîr*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût1415/1994, IV. 688, r. 6153. Ancak hadisi rivayet eden kaynakların hiçbiri sahih değildir.

¹⁴ Askalanî, *el-İsabe fi Ma'rifeti's-Sahabe*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, ty., I. 198.

¹⁵ İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed, *Cemheretu Ensabi'l-Arab*, thk. Abdusselam Harun, Daru'l-Maarif, Kahire, ty., s. 334.

¹⁶ Vakıdî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer, *Kitabu'l-Meğazî*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ty., I. 159.

¹⁷ İbn Esîr, *Usdu'l-Gabe*, I. 283.

¹⁸ İbn Hibban, Muhammed b. Hibban b. Ahmed, *Kitabu's-Sikat mine'l-Muhaddisîn*, Dairetu'l-Maarifi'l-Usmaniyye, ty. Ve yy., III. 36.

¹⁹ İbn Sa'd, *Tabakat*, III. 460.

²⁰ İbn Abdilberr, Ebu Amr Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed, *el-İstiab fi Ma'rifeti'l-Ashab*, (*el-İsabe'nin kenarında*) Daru't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, ty., I. 200.

(v. 630/1233)²³; İbn Hacer Askalanî, (773-852/1371-1448)²⁴, Heysemî, (v. 807/1404)²⁵; Süyûti (v. 911/1505)²⁶ bunlardandır. Bunlardan önce ve sonra da pek çok alim bu kıssaya dikkat çekmiş ve batıl olduğunu söylemiştir.

Çağdaş alimlerden Ahmed Muhammed Şakir²⁷, Muhammed Nasır el-Elbanî²⁸, Muhammed Hafız et-Ticanî, Mukbil b. Hadî el-Vedai²⁹ de, bu kıssanın batıl olduğunu söylemektedirler.

Askalanî, ‘Baverdî, İbn Seken ve İbn Şahin’in (v. 308/920) Mean b. Rufaa-Ali b. Zeyd- Kasım- Ebu Ümame zinciriyle naklettiklerine göre Sa’lebe b. Hatib el-Ansarî, Rasûlullah (s)’a gelerek..’ şeklinde bir nakilde bulunmakta, ancak olayın geçtiği eserlerin isimlerini vermemekte ve ‘olayın geçek olduğunu sanmıyorum’ demektir.³⁰

İbn Abdilberr de, Sa’lebe’nin Bedir ve Uhud’a katıldığını ve Katade ile İbn Cübeyr’in dediklerine göre zekâtı vermeyen kişi olduğunu söylemektedir.³¹ İstiab, ‘Ahberena’ kavramıyla Abdülvaris b. Süfyan-Kasım b. Asbeğ-Ahmed b. Züheyr-Abdülvahhab b. Necde-İshak b. Şuayb b. Şabur-Muaz b.Rufaa-Ebu Abdilmelik Ali b.Yezid- Kasım Ebu Abdirrahman-Ebu Ümame el-Bahilî tarıkıyla Sa’lebe b. Hatıb’ın, ‘Ya Rasûlallah..’ dediğini nakletmektedir.³²

İbn Sa’d, Sa’lebe’nin künyesini verdikten sonra olaya hiç temas etmemekte ve sözlerini ‘Sa’lebe b. Hatıp Bedir ve Uhud’a katılmıştır’ ifadesiyle bitirmektedir.³³

Rivayet Kitaplarında Sa’lebe

Sa’lebe kıssasını ilk dile getiren kaynağa ulaşmaya çalışmamıza rağmen tesbit edemedik. Elimize ulaşan İbn İshak’ın Sire’si gibi ilk

²¹ Ebu Nuaym, Ahmed b. Abdullah b. Ahmed b. İshak el-İsbehanî, *Delailu’n-Nubuvve (el-Müntehab)*, thk. ve thr. Abdülberr Abbas Vüd-Muhammed Revvas Kal’acî, el-Mektebetü’l-Arabiyye, Halep 1390, I. 47.

²² İbn Abdilberr, *İsti’ab*.

²³ İbn Esir, *Üsdü’l-Gabe*.

²⁴ Muhtelif kitaplarında.

²⁵ Heysemî, Nuruddin Ali b. Ebi Bekir, *Mecme’u’z-Zevaid ve Menbe’u’l-Fevaid*, Daru’l-Kitabi’l-Arabî, Beyrut, ty., VII. 37.

²⁶ Muhtelif Kitaplarında.

²⁷ Taberî Tefsiri üzerinde yaptığı ta’lik.

²⁸ Daifu el-Caimi’s-Sağîr.

²⁹ es-Sahihu’l-Müsned min Esbabi’n-Nüzûl.

³⁰ Askalanî, *İsabe*, I. 199.

³¹ İbn Abdilberr, *İsti’ab*, I. 203 (İsabe’nin altında).

³² İbn Abdilberr, *İsti’ab*, I. 204.

³³ İbn Sa’d, *Tabakat*, III. 460.

kaynaklarda bulunmamaktadır. Taberî'nin bir varyantındaki rivayelerden birinin İbn İshak olması, Sire'nin elimize ulaşmayan bölümlerinde nakledildiği ihtimalini akla getirmektedir. En eski rivayet kaynaklarımız olan Taberî (v. 310/922) tefsirinde, Bağevî (Abdullah b. Muhammed v. 317/929)'nin Mu'cemu's-Sahabe'sinde, Abdurrahman b. Ebi Hatim (v. 327/939)'in tefsirinde, Abdülbaki b. Kani' (v. 351/962)'in Kitabü's-Sahabe'sinde, Taberanî (v. 360/971)'nin Mu'cemu'l-Kebîr'inde, Beyhakî (v. 458/1066)'nin Delailü'n-Nübüvve'sinde, Vahidî (v. 468/1075)'nin Esbabü'n-Nüzûl'ünde kıssanın alındığı kaynaklar verilmemektedir. Hepsinin isnadı İbn Abbas veya Ebu Ümame tarikiyle Mean b. Rufaa'ya dayanmaktadır ki ikisi de ferd rivayetlerdir ve sahih kabul edilmemektedirler.

Beyhakî, Ebu Ümame hadisini naklettikten sonra, 'Bu hadis tefsir ehli arasında meşhurdur; ancak zayıf senedlerle mevzûl olarak rivayet edilmektedir' demektedir.³⁴ Heysemî, (v. 807/1404), kıssayı Taberanî'den özetledikten sonra, 'Ravileri arasında 'metrûk' olan Ali b. Yezîd el-İlhanî bulunmaktadır' kaydına yer vermektedir.³⁵

Tefsirlerde Sa'lebe Rivâyeti

Bilindiği gibi müfessirler genellikle âyetlerin nüzûl sebeplerine de temas etmektedirler. Zira nüzûl sebeplerini bilmek, âyetin, nüzûl ortamının ve ondan çıkarılacak hükümlerin anlaşılmasında önemli rol oynamaktadır.

Yukarıda zikredilen Tevbe, 9/75 âyetinden, bazı münafıkların bulunduğunu, Allah'ın onlara mal verdiğini, verilen maldan tasadduk edeceklerine dair taahhütte bulduklarını ve bu taahhütlerini yerine getirmediklerini kesin olarak anlıyoruz. Bazı müfessirlerin, geçmişleri taklit ederek, bu âyetin nüzûl sebebini Sa'lebe'yi göstermeleri, dinsel ve bilimsel olarak doğal değildir. Zira olay kahramanının Sa'lebe olduğu, hadis veri ve kriterlerine göre tesbit edilemediği gibi, pek çok ünlü müfessir, muhaddis, cerh ve ta'dil alimleri tarafından reddedilmiştir. Ancak biz yine de, gerçeği ortaya koymak bağlamında, bu müfessirlerin görüşlerini kısa kısa buraya almak istiyoruz:

Alusî (v. 127/745), âyetin Sa'lebe hakkında nazil olduğunu söylerken,³⁶ Taberî (v. 310/922), bir yerde Hatib b. Ebi Beltaa hakkında nazil olduğunu söylemekte, başka bir yerde münafıklar hakkında nazil

³⁴ Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. el-Hüseyn *Delailü'n-Nübüvve ve Ma'rifeti Ehvali Sahibi'ş-Şeri'a*, thk. Abdülmütî Kal'acî, Tevziü'l-Baz, Mekke ty., I. 47.

³⁵ Heysemî, Nuruddin Ali b. Ebi Bekir, *Mecmeu'z-Zevaid*, VII. 32.

³⁶ Alusî, Şihabuddin Mahmud, *Ruhu'l-Maanî*, Daru'l-Fikr, yy. ve ty., V. 143 vd.

olduğunu ifade etmektedir.³⁷ Cassas (v. 370/980), olaya hiç temas etmez, ayetten bazı hükümleri çıkarmakla yetinirken,³⁸ Zamahşerî (v. 538/1143), âyetin tefsirinde Sa'lebe b. Hatıb hakkında nazil olduğunu söylemektedir.³⁹ Ancak İbn Hacer, Zamahşerî'nin görüşüyle ilgili, "cidden zayıftır" demektir.⁴⁰ İbn Arabî (v. 543/1148),

a. Sa'lebe'nin bir akrabasını öldüren Hz. Ömer'in bir kölesi hakkında,

b. Sa'lebe'nin Şam'da bir malı vardı, gelmesi halinde tasadduk edeceğini vaat etti. Gelince va'dini yerine getirmeyince bu ayet nazil oldu,

c. Sa'lebe b. Hatıb hakkında nazil oldu. 'Bu hadis meşhurdur' demektir.⁴¹

İbn Cevzî (v. 597/1201), haklarında nazil olduğu kişilerden biri de Sa'lebe b. Hatıb'tır derken⁴², Fahru'r-Razî (v. 606/1209), Hatıb b. Ebi Beltaa hakkında nazil olduğunu söylemekle beraber, 'meşhur olan Sa'lebe b. Hatıb hakkında nazil olduğudur' demektir.⁴³

Kurtubî (v. 671/1272), 'Sa'lebe Bedrî Ansarî'dir. Allah ve Rasûlü, iman sahibi olduğuna şahadet etmişlerdir. Onunla alakalı rivayet edilenler doğru değildir' tesbitinde bulunurken⁴⁴, Beydavî (v. 685/1286), Sa'lebe b. Hatıb hakkında nazil olduğunu söylemekle yetinmektedir.⁴⁵

İbn Kesîr (v. 774/1372), Bidâye'de Sa'lebe'yi Bedrîlerden sayarken⁴⁶ Tefsir'de âyetin onun hakkında nazil olduğunu

³⁷ Taberî, *Camiu'l-Beyan fi Te'vili Ayi'l-Kur'an*, thk. Ahmed Şakir, el-Evkafu'l-Irakıyye, ty. XIV. 369-370.

³⁸ Cassas, Ebu Bekir Ahmed b. Ali er-Razî (v. 370/980), *Ahkamu'l-Kur'an*, thk. M. Sadık Kamhavi, Daru'l-Hayati't-Turasi'l-Arabî, 1405/1985, IV. 350.

³⁹ Zamahşerî, Carullah Mahmud b. Ömer (v. 538/), *el-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil ve Uyûni'l-Akavil*, thk. M. Sadık Kamhavi, Mustafa el-Halebî, yy., 1391, II. 203.

⁴⁰ Askalânî, *İsâbe*, I. 198.

⁴¹ İbn Arabî, Ebu Bekir Muhammed b. Abdillâh, *Ahkamu'l-Kur'an*, thk. Ali M. el-Becavî, İsa el-Halebî, Kahire, ty., II. 981.

⁴² İbn Cevzî, Ebu'l-Farac Abdurrahman b. Ali, *Zadu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, thk. Eş-Şaviş, el-Mektebu'l-İslamî, yy. ve ty., III. 472.

⁴³ Razî, Fahrüddin, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer, *Mefatihü'l-Ğayb*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Tahran, ty., XVI. 138.

⁴⁴ Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Cami' li Ahkami'l-Kur'an*, tashih Ahmed Berdunî, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, yy. 1387, VIII. 209 ve devamı.

⁴⁵ Beydavî, Nasıruddin Abdullâh b. Ömer, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, Muessese Şa'ban, Betrut, ty., III. 75.

⁴⁶ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihaye*, III. 316.

söylemektedir.⁴⁷ Ebu Suud (v. 951/1544), ‘Meşhur olan Sa’lebe b. Hatıb hakkında nazil olduğudur’ demekte ve kıssayı anlatmaktadır.⁴⁸

Elmalılı, ayeti hiç yorumlamadan, ‘Bunun da Sa’lebe İbni Hatıb sebebiyle nazil olduğu mervidir. Şöyle ki..’ diyerek olayı anlatmaktadır.⁴⁹

Reşid Rıza, olaya şöyle bir yorum getirmektedir: ‘Hadiste, ayetin nüzûl sebebi ve Sa’lebe’nin tevbesinin kabul edilmemesiyle alakalı problemler bulunmaktadır. Hadisin zahiri-özellekle (Sa’lebe’nin) ağlaması-sadık bir tevbe olduğunu göstermektedir... Münafıklara, zahirlerine göre muamele yapılmıştır ve ayetin zahiri münafığın nifak üzere öleceğini, cimrilik ve yüz çevirmesinden tevbe etmeyeceğini göstermektedir. Rasûlullah (s) ve iki halifesi de, şeriatın zahiriyle değil, münafık olduğu şekilde onunla muamele etmişlerdir ki bu, İslam’da benzeri olmayan bir muameledir.’⁵⁰

Seyid Kutub’un yorumu da şöyledir: ‘Ayetin iniş sebebi ister bu olay, isterse başka bir şey olsun, genel bir hüküm ifade etmektedir. Genel bir durumu dile getirmektedir. Sağlam bir iman elde edemeyen insanlarda sıkça rastlanan bir durumu canlandırmaktadır. Eğer ayetlerin nüzulünü belirli bir olaya bağlayan rivayetler doğruysa, o zaman Hz. Peygamber’i, Sa’lebe’nin zekâtını ve tevbesini kabul etmekten alıkoyan neden, O’nun, sözünde durmamak ve Allah adına yalan söylemek gibi sıfatları, insanın kalbinde kıyamete kadar nifak doğuracak sıfatlar olarak görmesidir. İşte bu nedenle Hz. Peygamber şeriatın istediği bir şekilde ona dış görünüşe göre değil, gerçek durumunu göz önünde bulundurarak muamele etmiştir? Çünkü her şeyi bilen ve her şeyden haberdar olan Allah, onun durumunu bildirmişti. Resûlullah’ın onun zekâtını reddetmekteki tasarrufunda⁵¹ cezalandırma niteliğindedir. Bu durumda Sa’lebe mürted kabul edilmemiş, çünkü, hakkında mürted hükmü uygulanmamıştır. Ancak Müslümanlığı kabul edilmemiş, bu nedenle zekâtı kabul edilmemiştir. Bu durum hukuken zekâtın münafıklardan alınmayacağı anlamına gelmez. Çünkü İslam şeriatı, kesin bir bilginin olmadığı durumlarda insanların dış görünüşlerini esas alır ve onlara bu şekilde

⁴⁷ İbn Kesir, *Tefsîru’l-Kurâ’ni’l-Azîm*, thk. Komisyon, Dâru Kahraman, İstanbul1985, IV. 124.

⁴⁸ Ebu Suud, Muhammed el-İmadî, *İrşadu’l-Akli’s-Selim ila Mezaya’l-Kur’âni’l-Kerim*, Kahire, ty., IV. 85.

⁴⁹ Elmalılı, Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Eser Kitabevi, ty. IV. 2592.

⁵⁰ Rıza, Muhammed Reşid, *Tefsîru’l-Menar*, el-Hey’etu’l-Mısıriyyetu’l-Amme li’l-Kitab, 1972, X. 484.

⁵¹ ‘Tasarrufu’ olması gerekir.

muamele eder. Hz. Peygamber'in bu uygulaması ise özel bir uygulamadır. Başka olaylar ona kıyas edilemez.⁵²

Reşid Rıza, doğru kabul edilmesi halinde kıssayı İslam'ın ruhuna aykırı bulurken Seyid Kutub, şüpheyile karşılaşmış ve 'Eğer ayetlerin nüzulünü belirli bir olaya bağlayan rivayetler doğruysa' diyerek şüphanesini açıkça ortaya koymuştur.

Sa'lebe'nin Münafıklıkla Suçlanması

Bu kıssadan dolayı Sa'lebe, nifak gibi en ağır bir iftiraya daha uğramış ve o günden bu güne kötü bir örnek olarak sunulmaktadır. Oysa o, Allah ve Rasûlü'nün medh-ü-sena ettiği Bedir ehlinden olup böyle bir iftiradan tamamen berî olan yüce bir sahabidir. Bu iftira hiçbir şekilde kesin verilere dayanmamakta ve hiçbir kaynak bu kesinliği dile getirmemektedir. Ancak şüpheyile de olsa bazı siyer ve meğazî kaynakları bu olayı tarihsel verilerle vermekte ve Sa'lebe'yi münafıklıkla suçlamaktadırlar.

İbn Hişam, Mscid-i Dırar'ı inşa edenler arasında Sa'lebeyi de saymaktadır: "Mescid-i Dırar'ı 12 kişi inşa etti: ..Benî Umeyye b. Zeyd'den Sa'lebe b. Hatıb, Benî Dubay'a b. Zeyd'ten Muattib b. Kuşayr..⁵³ Sa'lebe ile ilgili nazil olduğu söylenen âyetleri zikrettikten sonra, bu âyetlerin nazil olduğu kişilerin, Sa'lebe b. Hatıb ile Muattib b. Kuşayr olduğunu söylemektedir.⁵⁴ İbn Hişam, aynı paragrafta, "*O vakit münafıklarla kalplerinde maraz (hastalık/şüphe) olanlar, Allah ve Rasûlü bize aldatmadan başka bir şey va'detmemiş' diyorlardı*"⁵⁵ âyetinin Muattib b. Kuşayr ile Hars b. Hatıb hakkında nazil olduğunu söylerken, hemen arkasındaki paragrafta, aynı iki şahsın "Bedir ehlinden olup münafıklardan değildirler" demek suretiyle garip bir çelişkiye düşmektedir.⁵⁶

İbn Hacer (v. 852/1448), Vahidî'nin de, bu âyetlerin nüzûlü sebebinde İbn Hişam'la aynı görüşte olduğunu söylemektedir. Sa'lebe b. Ebi Hatıb'ın biyografisinde ise İbn Hacer, "İbn İshak, Mescid-i Dırar'ı inşa edenlerden olduğunu" söyler.⁵⁷

İbn Seyyidi'n-Nas (734/1333) da, Sa'lebe'yi münafıklar arasında zikrettikten sonra, "İbn Hişam, Sa'lebe, Muattib, Sehl'in kardeşi Ubbad

⁵² Kutub, Seyid, *fi Zıllı'l-Kur'ân*, Tercüme, kurul, Hikmet Yayınları, İstanbul 1992, V. 569.

⁵³ İbn Hişam, Sîre, Ebu Muhammed Abdilmelik, *Sîretu İbn Hişam, Sîre*, Mektebetu Dari't-Turas, Kahire, ty., IV. 186.

⁵⁴ İbn Hişam, Sîre, II. 144.

⁵⁵ Ahzab, 33/12

⁵⁶ İbn Hişam, Sîre, II. 144.

⁵⁷ Askalanî, *İsabe*, I. 198.

b. Hanîf, Osman, Cariye b. Amir ve iki oğlu, Mecma' ve Zeyd'in münafık olduklarını reddetmektedir. Mecma'ın münafık olduğunun doğru olmadığı söylenmektedir" demektedir.⁵⁸

Cerh Ve Ta'dîl Kaynaklarında Sa'lebe

Hadislerin sıhhatını ortaya koyan, hadis ravilerini, usûl kriterlerine göre kritize eden cerh ve ta'dîl alimleridir. Bu alimlerin çalışmalarıyla hangi ravinin sika., hangisinin zayıf. olduklarını; dolayısıyla hangi hadisin sahih..zayıf..olduğunu tesbit edebiliyoruz. Her olay, ilgili olduğu ilmin kıstaslarıyla değerlendirilmesi, başka bilim dallarının kıstaslarıyla değerlendirilmemesi bilimsel çalışmanın gereğidir. Bu bağlamda Sa'lebe olayı değerlendirildiğinde, genel kanının, Sa'lebe'nin Bedir ehlinden ve masum olduğu ortaya çıkmaktadır:

Vakidî (v. 207/822), onu Bedr'e katılanlar arasında sayarken,⁵⁹ İbn Hişam (218/833), "İlim erbabından güvendiklerimin bana söylediklerine göre, Benî Umeyye'den Muattib b. Kuşayr, Hatıb'ın oğulları Sa'lebe ve Hars, Bedir ehlinden olup münafıklardan değildir. İbn İshak da Benî Umeyye b. Zeyd'ten Sa'labe ile Hars'ı Bedir ehlinden saymıştır" demektedir.⁶⁰

Vakidî'nin talebelerinden İbn Sa'd (v. 238/845), Rasulullah (s), Benî Mahzum'un müttefiki Huzaa'dan Muattib ile Sa'lebe'yi kardeş ilan etti. Sa'lebe, Bedir ve Uhut savaşlarına katıldı' derken,⁶¹ İbn Hibban (v. 354/965), "Sa'lebe Bedrî olup Osman döneminde öldü" demekle yetinmektedir.⁶² Taberanî (v. 360/971), "Sa'lebe b. Hatıb el-Ansarî Bedrî'dir" demektedir.⁶³

İbn Hazm (456/1063), Bedrî'ler arasında Sa'lebe b. Hatıbı da zikretmekte⁶⁴, Bedrîlerden biri de Sa'lebe b. Hatıb'tır' demektedir.⁶⁵

İbn Abdilberr (v. 463/1071), Ketade ve Said b. Cübeyr'e dayanarak İstiaab'ta, Rasulullah (s)'ın Sa'lebe ile Muattib b. el-Hamra'yı kardeş

⁵⁸ İbnu Seyyidi'n-Nas, *Uyunu'l-Eser fi Fünuni'l-Meğazî ve's-Şemâilî ve's-Siyer*, thk. Kom., Daru'l-Âfakî'l-Cedîde, Beyrut 1402/1982, I. 253-254.

⁵⁹ Vakidî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer, *Kitabu'l-Meğazî*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ty., I. 159. Ancak Vakidî, bunu demesine rağmen, zekatını vermeyen kişi olduğunda ısrar etmektedir. Bkz. III. 1045, 1047, 1048, 1064-66.

⁶⁰ İbn Hişam, *Sîre*, II. 144. İbn Hişam, Bedir ehlinden olduğunu, II. 335'te de tekrarlamaktadır.

⁶¹ İbn Sa'd, Muhammed, *Tabakat*, III. 460.

⁶² İbn Hibban, *Kitabu'l-Mecruhîn*, thk. Mahmud İbrahim Zayid, Daru'l-Vaî', Haleb 1396, III. 36.

⁶³ Taberanî, *Mu'cemu'l-Kebîr*, II. 82.

⁶⁴ İbn Hazm, *Cemhere*, s. 334.

⁶⁵ İbn Hazm, *Cemhere*, s. 334.

yaptığını ancak zekâtını vermediğini söylerken⁶⁶, Durar'da, "Zekâtını vermediğinden hakkında âyet olanın Sa'lebe olduğu görüşünün doğru olmadığını sanıyorum" demektedir.⁶⁷

İbn Esîr (v. 630/1233), 'Sa'lebe b. Hatıb b. Amr b. Ümeyye b. Zeyd el-Ansarî el-Evsî Bedr'e katıldı. Muhammed b. İshak ve Musa b. Ukbe de böyle demektedir. Rasûlullah'tan, Allah'ın ona mal vermesini isteyen odur' dedikten sonra olayı olduğu gibi anlattıktan sonra, 'İbn Mende, Ebu Nuaym ve İbn Abdilberr de olayı tahriç etmiş ve hepsi de onun Bedr'e katıldığını söylemektedirler. İbn Kelbî de Bedr'e katıldığını ve Uhud'da şehid olduğunu belirtmektedir' şeklinde yazmaktadır.⁶⁸

Kurtubî (v. 671/1272), "Sa'lebe, Bedir savaşına katılan Ansar'dan olup 'Allah ve Rasulünün iman ehli olduğuna şehadet ettiği kişilerdendir. Onunla ilgili nakledilenler doğru değildir" demektedir.⁶⁹

İbn Seyyidi'n-Nas (v. 734/1333/), Sa'lebe'yi Bedrî'lerden saymaktadır.⁷⁰ Zehebî (v. 748/1347), 'Sa'lebe b. Hatıb b. Amr el-Ansarî ed-Devsi Bedrî'dir. 'Ya Rasûlallah, dua et ki Allah bana biraz mal versin' diyen odur.' dedikten sonra, '(bazı alimler) olayla ilgili kökten saçma uzun hikayeler anlatmışlardır' demektedir.⁷¹

İbn Hacer (v. 852/1448), Musa b. Ukbe ile İbn İshak'ın Sa'lebe b. Hatıb'ı Bedrî'ler arasında zikrettiklerini, Kelbî'nin de onu 'Bedrî'lerden sayıp Uhud savaşında şehid olduğunu' söyledikten sonra, 'Bu kıssanın-şayet doğruysa ki-doğru olduğunu sanmıyorum' kanaatini ortaya koymaktadır.⁷²

Munavî (v. 1031/1622), olayı kısaca anlattıktan sonra Beyhakî'nin 'Tefsir ehli arasında yaygın olmasına rağmen bu hadisin isnadında nazar vardır' sözü ile İbn Hacer'in İsabe'deki 'doğru olduğunu sanmıyorum' sözünü de getirerek⁷³ görüşünü belirtmektedir.

Görüldüğü gibi, hadis kaynakları genellikle olayın Sa'lebe ile ilişkilendirilmesini gerçek dışı görürken, bazı tefsir kaynakları, âyetlerin onun hakkında nazil olduğunu söylemektedir. Bunun nedeni, muhaddisler, hadisleri hadis usûlü kıstaslarıyla, ince bir elekten geçirerek kritize ederken, müfessirler-genellikle-bu yola başvurmadan nakletmekle

⁶⁶ İbn Abdilberr, *İstiab*, I. 200.

⁶⁷ İbn Abdilberr, *ed-Durerer fi İhtusari'l-Meğazi ve's-Siyer*, thk. Mustafa el-Beğa, Müesseses Ulumu'l-Kur'ani's-Saniye, yy. 1404. s. 122-123.

⁶⁸ İbn Esîr, *Usdu'l-Gabe*, I. 283-285.

⁶⁹ Kurtubî, *Cami'*, VIII. 209 vd.

⁷⁰ İbn Seyyidi'n-Nas, *Uyun*, I. 275.

⁷¹ Zehebî, *Tecridu Esmâi's-Sahabe*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut ty., I. 66.

⁷² Askalanî, *İsabe*, I. 198.

⁷³ Munavî, IV. 688-689, r. 6153. Munavî, Ebu Umame'nin rivayet ettiği hadisi Bağavî-Baverdî-İbn Kani'-İbn Seken ve İbn Şahin'e dayandırmaktadır.

yetinmektedirler. Bu da, Ğaranik, Eyyub (as) gibi yüce bir peygamberin mezbeleye atılacak kadar kötü bir hastalığa yakalandığı, Harut, Marut olayları gibi, tamamen uydurma bazı söylenti ve İsrailiyat'ın bile bu değerli eserlere girmesine sebep olmuştur. Kanaatimizce, Sa'lebe gibi Bedrî olan bu büyük sahabiyle ilişkilendirilen olay da, tefsirlerin naklettikleri uydurma haberlerinden biridir.

'Sa'lebe b. Hatıb'ın, bütün siyer ve meğazî yazarlarına göre Bedrî bir sahabî olduğu anlaşılmaktadır. Bu kıssa nasıl kendisine giydirildi?'⁷⁴ Bu giydirilme, bazı müelliflerin yeterince araştırmamadan yazdıkları çelişkilerden kaynaklandığı ortada olmakla beraber genel kanının, Sa'lebe'nin Bedrî'lerden olduğu ve onunla anılmasının bir iftira olduğu yönündedir.

Rivayetler ve Değerlendirilmeleri

Yukarıda ifade edildiği gibi bu olayı en detaylı şekilde alan İbn Esîr el-Cezerî (v. 630/1233)'nin Usdu'l-Gâbede'sidir. Ancak biz, en eski kaynak olan Taberî (v. 310/922)'nin⁷⁵, olayla ilgili âyetleri ele alıp açıkladıktan sonra, beş varyant şeklindeki nakillerini ele aldık ve her varyantın râvilerini kritize ederek olayın sıhhat derecesini ortaya koymaya çalıştık.

1. Rivâyet.

Muhammed b. Sa'd babasından, o da amcasından, o da babasından, o da İbn Abbas'tan tahdîs ederek şöyle dedi...

1. 1. Muhammed b. Sa'd b. Muhammed b. Hasan b. Atıyye b. Sa'd b. Cunâde Ebu Ca'fer el-Avfî (v. 270/883. Dâre Kutnî (v. 395/1005), *fena deĝil* derken⁷⁶, Hatîb el-Baĝdadî (v. 463/1071), *hadîste gevşektir* demektedir.⁷⁷

1. 2. Sa'd b. Muhammed b. Hasan için Ahmed b. Hanbel (v. 241/855), *o hadîste mütesahildir* demektedir.⁷⁸

⁷⁴ 'Addab, Mahmud el-Himş, *Sa'lebe b. Hatıb es-Sahabiyü'l-Müftera Aleyhi*, Daru Bedr/Hisn li'n-Neşri ve't-Tevzi', Riyad 1406/1986, s. 47.

⁷⁵ Taberî, *Tefsîr*, XIV. 370. Ayrıca bkz. İbn Ebi Hatim, *Tefsîr*, 5/71b-73a; Beyhakî, *Delailü'n-Nübüvve*, V. 289.

⁷⁶ Hâkim, en-Nisaburî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *Sualatu'l-Hakim li'd-Darekutnî fi'l-Cerhi ve't-Ta'dîl*, thk. Muvaffak Abdullâh, Mektebetu'l-Maarif, Riyad ty., No. 178.

⁷⁷ Hatîb, el-Baĝdadî, Ebu Bekir Ahmed b. Ali b. Sabit, *Tarihu Medineti's-Selam (Baĝdat)*, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut ty., V. 322-323.

⁷⁸ Hatîb, *Tarih*, IX. 126. İbn Hacer de Ahmed b. Hanbel'e katılmaktadır, *Lisanu'l-Mizan*, Dairetu'l-Maarifi'n-Nizamiyye, Hindistan ty., III. 18.

1. 3. İbn Hibban (Ebu Muhammed el-Büstî, v. 354/965), babasının amcası Huseyn b. Hasan b. Atıyye, “kabul edilmeyen şeyler anlatmakta, çoğu kez murselleri marfu’, mevkufları müsned olarak nakletmektedir. Rivâyetleri delil olarak kabul edilmez. *Munkeru’l-Hadîstir*’ demektir.⁷⁹

1. 4. Huseyn’in babası Hasan b. Atıyye b. Sa’d, *munkeru’l-Hadîstir*. Hadislerindeki bela ondan mıdır, babasından mıdır yoksa ikisinden midir bilmiyorum. Zira babası ‘leyse bişey’in’dir ve rivayetlerinin çoğu babasındandır ki iş burada karışmakta ve hadislerinin terk edilmesi vacip olmaktadır.⁸⁰

İbn Hibban, onu ‘bilerek tedlîs yapmk’la suçlamakta ve ondan hadis yazmanın haram olduğunu söylemektedir. Nesaî ‘zayıftır’, Ebu Davud, ‘itimad edilecek biri değildir’ demektir.⁸¹

2. Rivâyet.

Musennâ-Hişâm b. Ammâr-Muhammed b. Şuayb-Ma’an b. Rufa’a es-Sülemî-Ebu Abdilmelik Ali b. Yezid el-Elhânî-Ebu Umâme el-Bahilî-Sa’lebe b. Hâtîb el-Ansârî’den tahdîs etti..

2. 1. Musennâ b. İbrahim el-Amilî. Taberî (v. 310/922) ondan çok nakil yaptığı halde hakkında bilgiye ulaşamadık⁸²

2. 2. Hişâm b. Ammâr ed’Dımaşkî. Allame, Buhârî (v. 256/870)’nin şeyhi. Buhârî ondan iki hadîs rivâyet etmekle beraber ömrünün son dönemlerinde hadîsleri karıştırdığı kabul edilmektedir.⁸³

2. 3. Muhammed b. Şuayb b. Şabur el-Enevî, *imam, muhaddis ve sıkadır*.⁸⁴

2. 4. Maan b. Rufaa es-Selmî ed-Dımaşkî. Ali b. el-Medinî ve Duhaym *sıka* derken, Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Avf ve Ebu Davûd (v. 275/888) *fena değil* demektirler. İbn Maîn *zayıftır* derken, Ebu Hatim er-Râzî (v. 327/939) *hadîsi rivâyet edilir ancak onunla ihticâc*

⁷⁹ İbn Hibban, *Kitabu’l-Mecruhîn*, thk. Mahmud İbrahim Zayid, Daru’l-Vaî’, Haleb 1396, I. 246.

⁸⁰ İbn Hibban, *Mecruhîn*, I. 234; Zehebî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman el-Kurdî, *Mizanu’l-İ’tidal fî Nakdi’r-Rical*, thk. M. Ali Beccavî, Daru’l-Ma’rife, Beyrut ty., I. 503; Zehebî, *Tehzîb*, II. 294.

⁸¹ Bkz. İbn Hibban, *Mecruhîn*, II. 176; Nesaî, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, *ed-Duafa ve’l-Metrûkîn*, Müessesetü’l-Kütübî’s-Sekafıyye, Beyrut 1405, r. 505; Zehebî, *Mizan*, III. 79.

⁸² Taberî, *Tarih*, I. 37.

⁸³ Askalanî, *Hedyu’s-Sarî, Mukaddimetu Fethi’l-Barî*, Daru’r-Rayyan li’t-Turas Kahire1407/1986, s. 471.

⁸⁴ Zehebî, *Tezkiretu’l-Huffaz*, thk. Muallimî el-Yemanî, Daru İhyai’t-Turas, Beyrut ty., I. 316; İbn Hacer, *Tehzîb u’t-Tehzîb, Dairetu’l-Maarifi’n-Nizamiyye*, Hint, ty., IX. 222.

olunmaz demektir. Ukaylî (v. 322/934) *zayıflar* arasında sayarken, Yakub b. Süfyân *hadîste gevşek* olduğunu, İbn Adiy (v. 365/975), *rivâyetlerine güven olmaz* demektir. İbn Hibbân (v. 354/965), “Dimaşklı olup Dimaşklılar ondan rivâyet eder. *Munkeru’l-hadîstir. Murselleri çok olup cahillerden fazla hadîs rivâyet eder. Rivâyet ettiği hadîsler septlerin (güvenilir olanların) hadîslerine benzememektedir. Rivâyetlerinin çoğuna kalpler mutmain olmayınca onunla ihticâc terkedildi*” demektir.⁸⁵

2. 5. Ali b. Yezid el-Elhânî eş-Şâmî. Buhârî, *munkeru’l-hadîs ve zayıftır* demektir.⁸⁶ Tirmizî (v. 279/892), de *zayıf* saymaktadır.⁸⁷ Nesaî, ‘*metrûkü’l-hadîstir*’ demektir. Diğer hadîs münekkidleri de aynı görüştedir. İbn Hibban, ‘Ubeydillah b. Zahr, Ali b. Yezid ve Kasım Ebu Abdurrahman’ın isnadında birleştikleri haberin metni kendi üretimleridir’ demektir.⁸⁸

2. 6. Kasım b. Abdurrahman. Buhârî *sıka* demektir.⁸⁹ Tirmizî de aynı görüştedir.⁹⁰ İbn Hibbân, “Mu’dal hadîsleri rivâyet eder. Sıkalardan hadîsleri bilerek maktûb nakleder. Ahmed b. Hanbel, ‘*Kasım’dan başka bela görmüyorum. Munkeru’l-hadîstir*’ der.⁹¹ Übeydillah b. Zehr, Ali b. Yezîd ve Kasım b. Abdurrahman’ın beraber rivâyet ettikleri haber kendi uydurmalarıdır.⁹² Kasım b. Abdurrahman, *vahî* denilecek biridir.⁹³

Bu durumda, hadîsin münker olduğu anlaşılmaktadır. Zira, üç ravisi olan Maan b. Rufaa, Ali b. Yezîd ve Kasım b. Abdurrahman zayıftırlar. Ayrıca, Kasım Ebu Ümâme’den, Ali b. Yezîd Kasım’dan ve Maan b. Rufaa yine Ali b. Yezid’den münferid olarak rivâyet etmişlerdir. Yani, zayıfın zayıftan teferrüdle rivâyeti söz konusudur ki, hadîs literatüründe buna itimat edilmez.

⁸⁵ Ukaylî, Ebu Ca’fer Muhammed b. Amr, *Kitabu’d-Duaafai’l-Kebîr*, thk. Abdulmu’tî Kalaci, Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut 1404, IV. 256; İbn Hibban, *Mecruhîn*, III. 36; İbn Adiy, Abdullah b. Muhammed (v. 365/), *el-Kamil fi Duaafai’r-Rical*, Daru’l-Fikr, yy. 1404, VI. 2329.

⁸⁶ Buhârî, Muhammed b. İsmail, *et-Tarîhu’l-Kebîr fi Teracimi’r-Rical*, el-Mektebetu’l-İslamiyye, İst. ty., No. 255.

⁸⁷ Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevre, *el-Cami’ li Suneni’l-Mustafa*, thk. Ahmed M. Şakir, İsa Babî el-Halebî, Mısır 1356., III. 571; IV. 575.

⁸⁸ İbn Hibban, *Mecruhîn*, II. 63.

⁸⁹ Buhârî, *Tarih*, VII. 159.

⁹⁰ Tirmizî, II. 293, r. 428.

⁹¹ İbn Hibban, *Mecruhîn*, II. 211.

⁹² İbn Hibban, *Mecruhîn*, II. 63.

⁹³ İbn Hibban, *Mecruhîn*, III. 27.

Bu nedenledir ki Taberî tefsirine ta'lik yazan Ahmed Muhammed Şakir, bu rivayetle ilgili, 'Tamamen zayıftır, şahidi yoktur ve bazı ravilerinde şiddetli zafiyet vardır' demektedir.⁹⁴

3. Rivâyet

İbn Humeyd-Seleme-İbn İshâk-Amr b. Ubeyd-Hasan'dan tahdîs ettiğine göre..."Allah'a söz verenler" Sa'lebe b. Hâtıb hakkında..."⁹⁵

3. 1. İbn Humeyd. Muhammed b. Humeyd b. Hayyân er-Râzî. Ukaylî, Buhârî'nin *zayıf* dediğini, Ebu Zur'a'nın ondan rivâyeti terkettiğini nakleder.⁹⁶ İbn Hibbân, Ebu Zur'a ve İbn Vare'nin, Ahmed b. Hanbel'in yanında, İbn Humeyd'in yalancı olduğunu söylediklerini söyler.⁹⁷ Râzî, 'Yanımda İbn Humeyd'in elli bin hadîsi olduğu halde, onlardan tek bir harf bile almıyorum' demektedir.⁹⁸

3. 2. Seleme b. Fadl el-Abraş. Buhârî, *munker hadîsler* rivâyet eder.⁹⁹ Nesaî, *Zayıftır* demektedir.¹⁰⁰

3. 3. İbn İshâk Muhammed. Mağazîde allame, hadîste sıkıdır.¹⁰¹ Ahmed b. Hanbel ve Hişâm b. Urve (v. 146/763) ile şiddetli sürtüşmeleri nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştır.¹⁰² Ancak İbn İshak, en eski kaynaklardan olmasına rağmen bu kıssayı Sire'sine almamıştır.

3. 4. Amr b. Ubeyd b. Bab Ebu Osman el-Basrî. Mu'tezilî ve Kaderîdir. İbn Maîn, *hadîsi alınmaz*. Nesaî, *hadîsi metrûktur* demektedirler.¹⁰³ İbn Hibbân, *bilmeden hadîste yalan söylerdi* der.¹⁰⁴

3. 5. Hasan b. Ebi'l-Hasan el-Basrî. Meşhur *allame*, *zâhid* ve *fakîh*.

İbn İshak ile Hasan-ı Basrî dışında bu varyantta sıkı râvinin olmadığı görülmektedir. Hem Hasan-ı Basrî hem İbn İshak tabîidir. Bu durumda haber mevkuf kalmaktadır ki bu, bir Bedrî sahabiye iftira için huccet olamaz.

4. Rivayet

⁹⁴ Taberî, *Tefsir*, XIV. 373.

⁹⁵ Taberî, *Camîu'l-Beyan fî Te'vili Ayi'l-Kur'an*, thk. Ahmed Şakir, Daru'l-Maarif, yy. Ve ty., XIV. 374.

⁹⁶ Ukaylî, *Duafa*, IV. 61.

⁹⁷ İbn Hibban, *Mecruhîn*, II. 303.

⁹⁸ Zehebî, *Mizan*, III. 530.

⁹⁹ Buhârî, *Tarih*, IV. 84.

¹⁰⁰ Nesaî, *Duafa*, s. 253.

¹⁰¹ Zehebî, *Mizan*, III. 469; Zehebî, *Tezkire*, I. 172.

¹⁰² Hamidullah, Muhammed, *Siretu İbn İshak*, Hayra Hizmet Vakfı, Konya 1981, kd-kh.

¹⁰³ Nesaî, *Duafa*, No. 469.

¹⁰⁴ İbn Hibban, *Mecruhîn*, II. 69.

‘Bişr (b. Muaz el-Akdî)-Yezid (b. Zerî’ el-Basrî)-Said (b. Ebi Arûbe)- Katade (b. Duame es-Sedüsî)’den tahdîs etti ki, Ensar’dan bir adam, Ensar’dan bir topluluğa gelerek, Allah bana fazlından verirse, herkesin hakkını ödeyeceğini’ söyledi.¹⁰⁵

Sa’lebe’nin adı geçmeyen bu rivayetin isnadı ‘hasen’dir. Hadise, ayetin kapsamına uygun münafıkların genel vasıflarını dile getirmektedir.

5. Rivayet

Muhammed b. Amr (b. Abbas el-Bahilî, v. 249/863)-Ebu Asım (Dahhak b. Muhalled b. Dahhak, v. 212/827)-İsa (b. Meymun el-Cereşî el-Mekkî)-Ebu Nüceyh (Abdullah b. Ebu Nüceyh Yesar el-Mekkî, v. 131/748)-Mücahid (b. Cebr, v. 101/719)’den tahdîs etti ki, iki adam, oturmuş bir topluluğa, ‘Şayet Allah bize fazlından bir mal verirse..’

Sa’lebe’nin adını zikretmeyen bu son iki rivayetin sahih olduğu görülmektedir. Şunu da belirtmeliyiz ki ‘Vâkıdî gibi tarihçilerin Sa’lebe b. Hâtıb’ı hem mezkûr kıssanın kahramanı, hem de Tebûk’e katılan münafıklardan birisi olarak nitelendirmesini¹⁰⁶ telif etmek mümkün değildir. Çünkü aynı şahsa biçilen bu roller tamamen birbirine zıt hususlardır. Bu yakıştırmayı Sa’lebe kıssası açısından ele alırsak; sürülerini sevk ve idare etmekten aciz kalan bir şahsın, başkaca vakit bulup münafık olarak Tebûk’e ve diğer faaliyetlere katılmasını bağdaştırmak imkânsızdır. Keza, Rasûlullah’ın yanında savaşlara iştirak eden bir şahsın mezkûr kıssayı yaşamış olmasına ihtimal verilemez.¹⁰⁷

İftiraya Uğrayan Bazı Sahabiler

Bilindiği gibi siyer, tarih ve tabakat kitaplarında pek çok mevzu hadîs ve zayıf rivayetler bulunmaktadır. Hatta güvenilir bazı kitaplarda da pek çok çelişkiyi görmek mümkündür. Örneğin İbn Hişam, “*Onlardan kimi de Allah'a şöyle kesin söz (ahd) vermişti: 'Eğer (Allah) bize lütuf ve kereminden ihsan ederse, muhakkak zekâtını vereceğiz, gerçekten salihlerden olacağız'*”¹⁰⁸ diyen Sa’lebe b. Hatîb ve Muattib b. Kuşeyr’dir. Uhud’ta, “*Kendi canlarının kaygısına düşmüş bir gurup da, Allah'a karşı haksız yere cahiliye devrindekine benzer düşüncelere kapılıyorlar, "Bu işten bize ne!" diyorlardı*”¹⁰⁹ diyen Muattib b. Kuşayr’dir. Yine Ahzab

¹⁰⁵ Taberî, *Tarih*, XIV. 373.

¹⁰⁶ Vâkıdî, *el-Megâzî*, Beyrut 1404/1984, III, 1003.

¹⁰⁷ Paksoy, Kadir, *Yeni Ümit Dergisi*: Ekim - Kasım - Aralık 2005 Sayı :70 Yıl :18.

¹⁰⁸ *Tevbe* 9/75.

¹⁰⁹ *Al-i İmran*, 3/254.

Günü'nde, 'Muhammed bize Kisra ve Kayser'in hazinelerini vaat ederken biz korkumuzdan tuvalete gidemiyoruz' diyen de Muatib b. Kuşeyr'dir ki Allah hakkında 'Ve o zaman, münafıklar ile kalplerinde hastalık (iman zayıflığı) bulunanlar: Meğer Allah ve Resûlü bize sadece kuru vaadlerde bulunmuşlar! diyorlardı'¹¹⁰ derken¹¹¹, arkasındaki paragrafta, 'Muattib b. Kuşeyr, Sa'lebe ve Hars b. Hatıb Benî Ümeyye'den olup Bedir ehliendirler ve ilim ehlienden güvendiklerimin bana söylediklerine göre münafıklardan değildirler' demektir.¹¹²

1. Hz. Aişe. İfk hadisesine maruz kalan Rasûlullah (s)'ın bu afife hanımı ve Müslümanların annesi, Allah'ın lütfuna mazhar olmuş ve nazil olan ayetlerle değeri daha da yücelmiştir.

2. Safvan b. Muattal. Bazı sahabelerin de alet oldukları münafıkların en büyük iftiralarından biri olan İfk olayına adı karışan bu yüce sahabi, Allah'ın tebrie etmesiyle temize çıkmıştır.

3. Talha b. Ubeydillah b. Osman. Aşere-i Mübeşşere'dendir. Allah'ın, 'Sizin Allah'ın Resûlünü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarını nikâhlamanız asla caiz olamaz. Çünkü bu, Allah katında büyük (bir günah)tır'¹¹³ buyurmasına rağmen, 'Rasûlullah (s) ölürse Aişe ile evleneceğim' dediği iftirasına maruz kalmıştır. Bunu söyleyen o büyük sahabî değil, münafık Talha b. Ubeydillah b. Musafî'tir.

4. Cud b. Kays el-Ansarî. Cabir b. Abdullah el-Ansarî'nin dayısıdır. Tabaranî, Bey'atü'l-Akabe'de hazır olup bey'at edenlerden biri olduğunu söylemektedir.¹¹⁴ Buharî, 'Ey Benî Selem, efendiniz kimdir?' diye sorunca, 'Cud b. Kays'tır, ancak onu cimri biri olarak biliyoruz' dedik. Rasûlullah (s), 'Cimrilikten daha kötü ne hastalık olabilir; sizin efendiniz Amr b. Cemûh'tur' buyurdu' rivayetini nakletmektedir.¹¹⁵ Bunlara rağmen, 'Hudeybiye'de 1400 sahabi bey'at ederken o devesinin altına saklanmıştı'¹¹⁶ gibi bir iftiraya maruz kalmıştır.

5. Muattib b. Kuşayr. Mescid-i Dırası inşa edenlerden olup münafıklardan sayılmasına rağmen İbn Hişam, 'İlim ehlienden

¹¹⁰ Ahzab, 33/12

¹¹¹ İbn Hişam, Sîre, II. 144.

¹¹² İbn Hişam, Sîre, II. 144.

¹¹³ 33/Ahzab, 53.

¹¹⁴ Taberanî, Mu'cemu'l-Kebîr, II. 202.

¹¹⁵ Buharî, el-Edebu'l-Müfred, thk. M. F. Abdülbaki, Eda Neşriyat, İstanbul, ty., s. 111. r. 296.

¹¹⁶ Müslim, b. Haccac el-Kuraşî, Sahihu Müslim, thk. M. F. Abdülbaki, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, 1918, 33/İmare, r. 69/1856. Ravî ve rivayetlerin değerlendirilmesi halinde, Cud b. Kays'ın iftiraya uğradığı ortaya çıkmaktadır.

güvendiklerimin bana haber verdiklerine göre Muattib b. Kuşayr Bedir ehlindedir ve münafıklardan değildir' demektir.¹¹⁷

Sonuç

Bütün bu serdedilenlerden şu sonuçlara varmak mümkündür:

1. Sa'lebe Bedir ehlindedir. Bedir Ehli'nin Kur'ân ve Hz. Peygamber (s)'in nezdinde özel konumları vardır. Sa'lebe olayı bu özel konumla çelişmektedir. Zira Hz. Peygamber (s), Mekke müşriklerine, stratejisini bir mektupla, kadın bir kurye ile bildiren Hatıb b. Ebi Beltaa'yı bile, Bedir Ehli'nden olduğu gerekçesiyle affetmiştir.¹¹⁸

2. Olay kahramanının Sa'lebe olduğu ihtilaflıdır.

3. Haberin bunca yaygın ve önemine rağmen, hiçbir sahih hadîs kaynağı tarafından rivâyet edilmemiştir.

4. Haberin ravileri arasında sıkı olanlar çok azdır; bazıları kizble itham edilmişlerdir.

5. Sa'lebe'nin ölüm tarihi ihtilaflıdır. Çoğu yazarlar Uhut savaşında öldüğünü söyler ki, bunun doğru olması halinde, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in ondan zekâtı kabul etmemeleri tarihen yanlış olur.

6. Sa'lebe b. Hâtıb olduğu doğru varsayılsa bile, zekâtı vermek istemesi, tevbe ettiği anlamına gelir ki, Hz. Peygamber (s)'in bunu kabul etmemesi mümkün değildir. Zira Hz. Peygamber, Tebuk savaşından geri kalanlar ile İfk Hadisesi'ne karışanların bile mazeretini kabul etmiştir.

7. Sa'lebe'nin irtidat etmesi mümkün değildir. Zira böyle bir şeyi söyleyen yoktur. Ayrıca murteddin cezası dışlanmak değil, ölümdür.

8. Zahire göre hareket eden Hz. Peygamber (s)'in, zekâtını vermek isteyen Sa'lebe'yi reddetmesinin izahı yapılamaz. Zira zekât Müslümanlardan istenir.

9. Zekâtını vermek istemeyenlere savaş ilan eden Hz. Ebu Bekir'in, Sa'lebe'nin zekât vermek istemesini reddetmesi nasrlara aykırıdır. Bu, Hz. Ömer ve Hz. Osman için de geçerlidir.

10. Zekâtı vermek, mükelleflerin insiyatifine bırakılmamıştır. Vermeyenlerden devlet zorla alırken, vermek isteyenleri reddetmesi çelişkidir.

11. Rasûlullah'ın en küçük mucizesi bile ilgili kaynaklarda ele alınırken, duasıyla kısa sürede fakir iken Medine'nin zenginleri arasına

¹¹⁷ İbn Hişam, *Sîre*, II. 144.

¹¹⁸ Buhârî, 64/Mağazî 45; Askanî, el-Hafız Şihâbüddin Ebi'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, terkîm, tevbîb, tashîh, tercî' M. F. Abdülbaki, M. el-Hatîb, Kusay M. el-Hatîb, Dâru'r-Rayyân li't-Türâs, Kâhire 1407/1987, VII. 590, r. 4274; *Muslim*, 44/Fedailu's-Sahabe, r. 161/2495.

giren Sa'lebe olayı mucizesinden hiç söz edilmemesi, bu kıssanın batıl olduğunu ortaya koymaktadır.

Bibliyografya

Addab, Mahmud el-Himş, *Sa'lebe b. Hatib es-Sahabiyyü'l-Müftera Aleyhi*, Daru Bedr/Hisn li'n-Neşri ve't-Tevzi', Riyad 1406/1986.

Alusî, Şihabuddin Mahmud, *Ruhu'l-Maanî*, Daru'l-Fikr, yy. ve ty.

Askalanî, el-Hafiz Şihâbüddin Ebi'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer, *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, terkîm, tebvîb, tashîh, tercî' M. F. Abdülbaki, M. el-Hatîb, Kusay M. el-Hatîb, Dâru'r-Rayyân li't-Türâs, Kâhire 1407/1987.

--- *el-İsabe fi Ma'rifeti's-Sahabe*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, ty.

--- *Hedyu's-Sarî, Mukaddimetu Fethi'l-Barî*, Daru'r-Rayyan li't-Turas Kahire 1407/1986.

--- *Lisanu'l-Mizan*, Dairetu'l-Maarifi'n-Nizamiyye, Hindistan ty.

--- *Tehzîb u't-Tehzîb*, Dairetu'l-Maarifi'n-Nizamiyye, Hint, ty.

Beydavî, Nasıruddin Abdullah b. Ömer, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, Muessese Şa'ban, Betrut, ty.

Beyhakî, Ebu Bekir Ahmed b. el-Hüseyn, *Delailü'n-Nübüvve ve Ma'rifeti Ehvali Sahibi'ş-Şeri'a*, thk. Abdülmufî Kal'acî, Tevzîu'l-Baz, Mekke ty.

Buharî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buhârî*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, ty.

--- *el-Edebu'l-Müfred*, thk. M. F. Abdülbaki, Eda Neşriyat, İstanbul, ty.

--- *et-Tarihu'l-Kebîr fi Teracimi'r-Rical*, el-Mektebetü'l-İslamiyye, İst. ty.

Cassas, Ebu Bekir Ahmed b. Ali er-Razî (v. 370/980), *Ahkamu'l-Kur'an*, thk. M. Sadık Kamhavi, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, 1405/1985.

Ebu Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed b. İshak el-İsbehanî, *Delailü'n-Nubuvve (el-Müntehab)*, thk. ve thr. Abdülberr Abbas Vüd-Muhammed Revvas Kal'acî, el-Mektebetü'l-Arabiyye, Haleb 1390.

Ebu Suud, Muhammed el-İmadî, *İrşadu'l-Akli's-Selim ila Mezaya'l-Kur'âni'l-Kerim*, Kahire, ty.

Elmalılı, Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Kitabevi, ty.

Hâkim, en-Nisaburî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdillâh, *Sualatu'l-Hâkim li'd-Darekutnî fi'l-Cerhi ve't-Ta'dîl*, thk. Muvaffak Abdullâh, Mektebetü'l-Maarif, Riyad ty.

Hamidullah, Muhammed, *Siretu İbn İshak*, Hayra Hizmet Vakfı, Konya 1981.

Hatîb, el-Bağdadî, Ebu Bekir Ahmed b. Ali b. Sabit, *Tarihu Medineti's-Selam (Bağdat)*, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut ty.

- Hatipoğlu, Mehmed S., *Siyasî, İctimâî Hadiseler*, yayınlanmamış tez.
- Heysemî, Nuruddin Ali b. Ebi Bekir, *Mecme'u'z-Zevaid ve Menbe'u'l-Fevaid*, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, ty.
- İbn Abdilberr, Ebu Amr Yusuf b. Abdillan b. Muhammed, *el-İstıab fi Ma'rifeti'l-Ashab, (el-İsabe'nin kenarında)* Daru't-Tuarsı'l-Arabî, Beyrut, ty.
- *ed-Durer fi İhtisari'l-Meğazî ve's-Siyer*, thk. Mustafa el-Beğa, Müesseses Ulumu'l-Kur'ani's-Saniye, yy. 1404.
- İbn Adiy, Abdullan b. Muhammed (v. 365/), *el-Kamil fi Duafai'r-Rical*, Daru'l-Fikr, yy. 1404.
- İbn Arabî, Ebu Bekir, Muhammed b. Abdillan, *Ahkamu'l-Kur'an*, thk. Ali M. el-Becavî, İsa el-Halebî, Kahire, ty.
- İbn Cevzî, Ebu'l-Farac Abdurrahman b. Ali, *Zadu'l-Mesîr fi İlmi't-Tefsîr*, thk. Eş-Şaviş, el-Mektebu'l-İslamî, yy. ve ty.
- İbn Esîr, İzzüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Cezerî (555-630), *Usdu'l-Ğabe fi Ma'rifeti's-Sahabe*, thk. Kom., Daru's-Şuab, yy., ty.
- *Camiu'l-Usûl fi Ehadisi'r-Resûl*, el-Mektebetu't-Ticariyye, 1403/1983.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed, *Cemheretu Ensabi'l-Arab*, thk. Abdusselam Harun, Daru'l-Maarif, Kahire, ty.
- İbn Hibban, Muhammed b. Ahmed, *Kitabu'l-Mecruhîn*, thk. Mahmud İbrahim Zayid, Daru'l-Vai', Haleb 1396.
- *Kitabu's-Sikat mine'l-Muhaddisîn*, Dairetu'l-Maarifi'l-Usmaniyye, ty. Ve yy.
- İbn Hişam, Sîre, Ebu Muhammed Abdilmelik, *Sîretu İbn Hişam, Sîre*, Mektebetu Dari't-Turas, Kahire, ty.
- İbn Kesîr, *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, thk. Ahmed Abdülvahhab Fetîh, Daru'l-Hadîs, Kahire 1414/1994.
- *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Komisyon, Dâru Kahraman, İstanbul 1985.
- İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakatü'l-Kübra*, dirase ve thk. Ziyad Muhammed Mansur, Dâru Sâdir, Beyrut, yy.
- İbnu Seyyidi'n-Nas, *Uyunu'l-Eser fi Fünuni'l-Meğazî ve's-Şemali ve's-Siyer*, thk. Kom., Daru'l-Âfakî'l-Cedîde, Beyrut 1402/1982.
- Kurtubî, Ebu Abdillan Muhammed b. Ahmed, *el-Cami' li Ahkami'l-Kur'an*, tashih Ahmed Berdunî, Daru'l-Kitabi'l-Arabî, yy. 1387.
- Kutub, Seyid, *fi Zıllali'l-Kur'ân*, Tercüme, kurul, Hikmet Yayınları, İstanbul 1992.
- Munavî, Abdurraûf, *Faydu'l-Kadîr Şerhu el-Câmi'is-Sağîr min Ehâdisi'l-Beşîri'n-Nezîr*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1415/1994.
- Müslim, b. Haccac el-Kuraşî, *Sahihu Müslim*, thk. M. F. Abdülbaki, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, 1918.
- Nesâî, Ebu Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, *ed-Duafa ve'l-Metrûkîn*, Müessesetü'l-Kütubi's-Sekafiyye, Beyrut 1405.

Paksoy, Kadir, *Yeni Ümit Dergisi*: Ekim - Kasım - Aralık 2005 Sayı :70 Yıl :18.

Razî, Fahrüddin, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer, *Mefatihü'l-Ğayb*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Tahran, ty.

Rıza, Muhammed Reşid, *Tefsiru'l-Menar*, el-Hey'etu'l-Mısriyyetu'l-Amme li'l-Kitab, 1972.

Taberânî, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, thk. Hamdi Abdulmecid es-Selefi, el-Evkafu'l-İrakiyye, Irak. ty.

Taberî, İbn Cerir, *Camiu'l-Beyan fi Te'vili Ayi'l-Kur'an*, thk. Ahmed Şakir, Daru'l-Maarif, yy., ty.

---*Tarihu'r-Rüsül ve'l-Mülûk*, thk. M. Ebu'l-Fadl İbrahim, Daru'l-Maarifi's-Saniye, Mısır, ty.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sûre, *el-Câmiu's-Sahîh vehüve Sünenü't-Tirmizi*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1408/1988.

Ukaylî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Amr, *Kitabu'd-Duaafai'l-Kebîr*, thk. Abdulmu'tî Kalaci, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1404.

Vakidî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer, *Kitabu'l-Meğazî*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, ty.

Zamahşerî, Carullah Mahmud b. Ömer (v. 538/), *el-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzîl ve Uyûni'l-Akavîl*, thk. M. Sadık Kamhavî, Mustafa el-Halebî, yy., 1391.

Zehebî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman el-Kurdî, *Mizanu'l-İ'tidal fi Nakdi'r-Rical*, thk. M. Ali Beccavî, Daru'l-Ma'rife, Beyrut ty.

--- *Tecridu Esmâi's-Sahabe*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut ty.

--- *Tezkiretu'l-Huffâz*, thk. Muallimî el-Yemanî, Daru Ihyai't-Turas, Beyrut ty.